

УДК 159.9:351

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2024.4.2>**Олег ДРУЗЬ**

начальник клініки психіатричної (з палатами для наркологічних хворих)
Національного військово-медичного клінічного центру «Головний військовий клінічний госпіталь»,
головний психіатр Збройних Сил України, полковник медичної служби, Заслужений лікар України,
професор кафедри публічного управління, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління
персоналом», kafedrapa@ukr.net

ORCID: 0000-0002-5149-9556**Лариса РОДЧЕНКО**

офіцер клініки психіатричної (з палатами для наркологічних хворих),
Національного військово-медичного клінічного центру «Головний військовий клінічний госпіталь»,
лейтенант ЗСУ, Заслужений діяч науки і техніки, доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління
персоналом», laurarodch@pm.me

ORCID: 0000-0002-2141-4742**Олександр ВЕЛЬГАН**

кандидат наук з державного управління, доцент, слухач
Національного університету оборони України, доцент кафедри публічного адміністрування,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», vsanucha@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5458-8976**Олексій ТОЛМАЧОВ**

кандидат медичних наук, докторант кафедри публічного адміністрування,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ORCID: 0009-0008-1199-6567

ВПЛИВ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ОСОБОВОГО СКЛАДУ НА РЕЗУЛЬТАТИ БОЙОВИХ ДІЙ

У статті розглядається вплив морально-психологічного стану особового складу на результати бойових дій у контексті публічного управління. Визначено, що морально-психологічний стан є ключовим фактором, що впливає на боєздатність та ефективність військових операцій. В умовах сучасної війни, яка характеризується високою інтенсивністю та непередбачуваністю, важливість підтримки психологічної стійкості військовослужбовців набуває особливого значення. Зазначено, що для ефективного управління цим аспектом необхідно впроваджувати комплексний підхід, що включає як превентивні заходи, так і механізми швидкого реагування на психологічні кризи. У статті узагальнено основні компоненти морально-психологічного забезпечення (МПЗ), які включають інформаційно-пропагандистське забезпечення, психологічну підтримку, соціально-правове та культурологічне забезпечення. Доведено, що морально-психологічний потенціал є одним із ключових елементів сукупного військового потенціалу держави, який забезпечує функціонування всіх інших складових військової могутності. Стаття також підкреслює важливість формування у військовослужбовців морально-бойових якостей, таких як патріотизм, почуття обов'язку та колективізм. Зроблено акцент на необхідності створення програм, спрямованих на розвиток психологічної стійкості військових, а також на важливість підготовки командирів з питань морально-психологічного забезпечення. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення системи управління морально-психологічним забезпеченням, включаючи впровадження системи моніторингу, активну інформаційну підтримку, а також розробку механізмів реагування на психологічні кризи серед військовослужбовців.

Ключові слова: морально-психологічний стан, публічне управління, бойова готовність, військовий потенціал, морально-бойові якості, психологічна стійкість, інформаційно-психологічний вплив, морально-психологічне забезпечення.

Oleh Druz, Larisa Rodchenko, Oleksandr Velgan, Oleksii Tolmachov. THE IMPACT OF THE MORAL AND PSYCHOLOGICAL CONDITION OF PERSONNEL ON COMBAT OUTCOMES

The article examines the impact of the moral and psychological state of personnel on the outcomes of combat operations in the context of public administration. It is determined that the moral and psychological state is a key factor influencing the combat readiness and effectiveness of military operations. In the context of modern warfare, characterized by high intensity and unpredictability, the importance of maintaining the psychological resilience of servicemen is of particular significance. It is noted that effective management of this aspect requires a comprehensive approach that includes both preventive measures and mechanisms for rapid response to psychological crises.

The article summarizes the main components of moral and psychological support (MPS), which include informational and propaganda support, psychological assistance, socio-legal, and cultural support. It is proven that moral and psychological potential is one of the key elements of the state's overall military potential, ensuring the functioning of all other components of military power.

The article also emphasizes the importance of developing moral and combat qualities in servicemen, such as patriotism, a sense of duty, and collectivism. It highlights the necessity of creating programs aimed at developing the psychological resilience of military personnel, as well as the importance of training commanders on issues related to moral and psychological support. Recommendations are proposed for improving the system of managing moral and psychological support, including the implementation of a monitoring system, active informational support, and the development of mechanisms for responding to psychological crises among military personnel.

Key words: moral and psychological state, public administration, combat readiness, military potential, moral and combat qualities, psychological resilience, informational and psychological influence, moral and psychological support.

Постановка проблеми. У сучасних умовах ведення бойових дій, які характеризуються високою інтенсивністю та непередбачуваністю, морально-психологічний стан особового складу є одним із ключових факторів, що визначають результативність військових операцій. Високий рівень стресу, небезпека для життя, складні умови служби – усе це впливає на емоційний та психологічний стан військовослужбовців, що, у свою чергу, може мати як позитивний, так і негативний вплив на виконання бойових завдань. Важливість цього питання підкреслюється у контексті публічного управління, яке повинно забезпечувати ефективне керівництво та підтримку військових підрозділів.

Розуміння впливу морально-психологічного стану на бойову готовність та ефективність військових дій є критично важливим для розробки відповідних стратегій публічного управління. Це вимагає всебічного підходу, що включає як розробку превентивних заходів для підтримки психологічної стійкості, так і впровадження механізмів швидкого реагування на психологічні кризи серед військовослужбовців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у дослідження психологічних особливостей військових внесли такі науковці, як Ліпатов І., Шестопалова Л., Афанасенко В., які звернули увагу на процеси психічної адаптації військовослужбовців до бойових умов. Сучасна війна є випробуванням як матеріальних, так і духовних сил народу, тому кожна держава зобов'язана підтримувати свою обороноздатність на такому рівні, щоб забезпечити надійний захист суспільства в умовах нових викликів і загроз.

Таким чином, морально-психологічний стан особового складу є критичним фактором у досягненні успіху військових операцій. Ефективне публічне управління в цій сфері вимагає комплексного підходу, що поєднує як підтримку психологічної стійкості, так і захист від інформаційно-психологічного впливу противника.

Мета статті: визначити ключові напрямки вдосконалення системи управління морально-психологічним забезпеченням військових підрозділів.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах, коли Україна стикається з новими воєнними загрозами національній безпеці, особлива увага приділяється морально-психологічній стійкості та готовності особового складу Збройних Сил України до виконання бойових завдань. Ця проблема особливо актуалізувалася під час відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації. Поряд із традиційними методами ведення війни, агресор активно застосовує комплекс засобів негативного інформаційно-психологічного впливу, що створює додаткові виклики для особового складу та цивільного населення.

Морально-психологічне забезпечення (далі – МПЗ) стало ключовою проблемою, яку вирішують командири на всіх рівнях, органи військового управління та спеціалісти з морально-психологічного забезпечення. Введене в бойові статuti та настанови ЗС України, МПЗ органічно вписується в загальну систему всебічного забезпечення військ, тісно взаємодіючи з оперативним, технічним, тиловим та медичним забезпеченням [3].

МПЗ – це комплекс заходів, спрямованих на формування, підтримання та відновлення морально-психологічного стану особового складу військ, необхідного для успішного виконання завдань. Основні функціональні складові МПЗ включають інформаційно-пропагандистське забезпечення, зв'язки з громадськістю, психологічне, соціально-правове та культурологічне забезпечення, а також захист від негативного інформаційно-психологічного впливу противника.

Військові дії та забезпечення обороноздатності держави є специфічною сферою діяльності, яка вимагає мобілізації як фізичних, так і духовних сил суспільства, держави та їх збройних сил. Формування та підтримання відповідного духовного стану суспільства і морально-психологічного стану особового складу є неможливими без наявності у населення країни духовного потенціалу. У цьому контексті морально-психологічний фактор набуває особливого значення і стає одним із ключових для держави та її збройних сил [2].

Основні завдання організації та формування морально-психологічного забезпечення Збройних Сил та інших військових формувань України визначені в рамках Концепції військової підготовки Збройних Сил та Концепції ведення психологічної підготовки. Морально-психологічне забезпечення є комплексною системою взаємопов'язаних і скоординованих дій органів державного та військового управління, спрямованих на підтримання бойового духу та психологічної стійкості особового складу [6]. Ця система включає в себе різні елементи, які разом формують цілісну функціональну модель, що забезпечує готовність військових до виконання завдань в умовах різних загроз.

Метою морально-психологічного забезпечення є мобілізація сил і ресурсів у всіх сферах діяльності держави для протидії загрозам національним інтересам України, досягнення морально-психологічної переваги над противником, а також збереження та зміцнення суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України [7]. Важливою складовою є формування у військовослужбовців необхідних морально-психологічних, бойових і професійних якостей, що дозволяють їм діяти ефективно як у звичайних умовах, так і в екстремальних ситуаціях [5].

Морально-психологічне забезпечення також спрямоване на підтримання високої бойової готовності, розвитку гармонійної духовної культури, виховання свідомості та самовпевненості у військовослужбовців, а також підготовку їх як гідних громадян та учасників громадянського суспільства [8–10; 16–17]. Це забезпечує високий бойовий дух та морально-психологічний стан як серед військових, так і серед населення, що є невід'ємною частиною бойового потенціалу держави.

Обороноздатність держави не обмежується лише матеріальними ресурсами; вона включає також інтелектуальні, соціальні та духовні компоненти. Морально-психологічний потенціал є одним із ключових елементів цієї системи, що визначає здатність нації витримувати великі навантаження і труднощі, зберігаючи при цьому волю до перемоги. Цей потенціал дозволяє суспільству та його збройним силам проявляти мужність, стійкість та героїзм навіть у найважчих умовах.

Проте, морально-психологічний потенціал є лише можливістю, яка реалізується через систему морально-психологічного забезпечення. Ця система покликана мобілізувати і ефективно використовувати духовні сили народу для підтримання обороноздатності

держави та захисту її національних інтересів. Таким чином, реальна здатність суспільства вести збройну боротьбу і захищати державу залежить від того, наскільки успішно буде реалізовано цей потенціал у військовій могутності країни.

Максимальна кількість сил і засобів, які держава може виділити для військових цілей, залежить від її загального потенціалу. Військова міць держави, а також можливості її нарощування визначаються військовим потенціалом, що є похідним від сукупного потенціалу держави [12]. Цей сукупний потенціал включає економічні, науково-технічні, соціальні, морально-психологічні та інші ресурси, які можуть бути використані для розвитку збройних сил і зміцнення обороноздатності держави.

Держава використовує різноманітні ресурси з різних сфер життя, щоб забезпечити свою здатність до самозахисту [11]. Це охоплює мобілізацію людських ресурсів, економічних активів, технологічних досягнень, а також підтримання високого морально-психологічного стану населення та особового складу.

Таким чином, військова міць держави є результатом використання її військового потенціалу в конкретний момент часу для захисту національних інтересів [14–15]. Це відображає не лише чисельність і оснащеність збройних сил, але й їхню здатність до постійного вдосконалення, підвищення боєздатності, підготовки кваліфікованих кадрів, забезпечення сучасними видами озброєння і військової техніки. Крім того, військова міць включає можливості забезпечення збройних сил як в умовах мирного часу, так і під час військових дій, з урахуванням міжнародних поставок та підтримки [4].

Чим більший сукупний військовий потенціал держави, тим більша її військова міць, що робить збройні сили більш ефективними та здатними до виконання складних завдань національної оборони. Військова міць є не лише показником наявних ресурсів, але й відображенням готовності держави до їх мобілізації та ефективного використання для забезпечення безпеки і стабільності країни.

Слід зазначити, що окрім військової і фізичної підготовки, важливу роль відіграють морально-бойові якості, які визначають рівень фізичного розвитку, готовність та здатність військовослужбовців витримувати значні навантаження в умовах сучасного бою. Військовий, який не має належного рівня підготовки, вважається професійно неадекватним для виконання своїх обов'язків.

Моральні якості включають такі аспекти, як моральні орієнтації, риси характеру, світогляд, ідеали, соціальні інтереси, почуття обов'язку, патріотизм, ненависть до ворога, особиста відповідальність за захист Батьківщини, відстоювання демократії, почуття честі та колективізму. У структурі морально-бойових якостей провідну роль відіграє світогляд військовослужбовця, який визначає спрямованість і зміст інших компонентів. Світогляд формує розуміння військової мети як необхідної та справедливої.

Морально-психологічний стан особового складу Збройних Сил включає соціальну активність, політичну та моральну зрілість, громадянську свідомість, згуртованість на основі національних та духовно-моральних цінностей, а також готовність виконувати військово-політичні завдання, захищати державу та її інтереси [11, с. 19]. Важливим елементом цього стану є впевненість у перемозі над ворогом.

Ядром морально-психологічного стану є моральна свідомість, яка формується під впливом зовнішніх чинників, внутрішнього сприйняття, етичних норм і принципів. Вона визначає сукупність ідей, переконань і почуттів, які домінують у свідомості військовослужбовців.

До професійних військових якостей належать рівень підготовки до ведення сучасної війни, вміння поводитися з озброєнням та технікою, а також потреба у постійному вдосконаленні військових навичок і теоретичних знань. Ці якості відображають здатність військових ефективно виконувати службові обов'язки та бойові завдання.

Психологічні якості включають готовність військовослужбовців до бойових дій в умовах сучасних збройних конфліктів. Це стосується таких аспектів, як сприйняття, увага, мислення, пам'ять, мова, швидкість і точність реакцій, емоційно-вольова стійкість. Розвиток цих якостей сприяє максимальному вдосконаленню професійних навичок та знань особового складу, особливо в умовах зростаючої складності сучасного бою.

Для виховання високої емоційно-вольової стійкості військовослужбовців необхідно розвивати в них мужність, стійкість, самовладання, рішучість, готовність до самопожертви, ініціативність та наполегливість [11, с. 20–21].

Таким чином, морально-психологічний стан особового складу можна розглядати як безпосередній індикатор морально-психологічного потенціалу та обороноздатності держави. Цей стан значною мірою визначається

військовою силою країни, її боездатністю та організаційною структурою Збройних Сил.

Для підтримання військової могутності держава застосовує різноманітні заходи з різних сфер суспільного життя, включаючи економіку, науку, соціальну, морально-психологічну (духовну) та військову сфери. Кожен вид потенціалу та сукупний потенціал держави на кожен момент часу характеризуються певними кількісними показниками, які дозволяють порівнювати обороноздатність держави.

Військова міць держави, яка включає військово-економічний, військово-науковий, соціальний та морально-психологічний потенціали, є сукупністю сил і засобів, які держава виділяє для захисту своїх інтересів. Морально-психологічний потенціал виступає ядром усіх інших складових у сукупному потенціалі держави, забезпечуючи функціонування всіх елементів військової могутності.

Морально-психологічний стан особового складу (МПС) – це сукупність соціальних, морально-етичних, психологічних факторів, які відображаються в конкретних умовах життєдіяльності військових частин. МПС є важливою складовою ефективності Збройних Сил, забезпечуючи готовність особового складу до виконання поставлених завдань.

МПС має складну структуру, яка розроблена для відображення найважливіших характеристик внутрішніх станів армії. Оцінка МПС спрямована на забезпечення командирів об'єктивною інформацією про рівень підготовки та морально-психологічну здатність особового складу до виконання завдань.

Основні складові МПС включають:

- моральне (духовне, національно-патріотичне) ставлення;
- емоційно-вольовий настрій;
- мотиваційні фактори;
- оперативну готовність;
- професійну компетентність;
- об'єктивні та суб'єктивні фактори, що впливають на МПС.

Моральна налаштованість відображає цінності, ідеї, переконання та норми, які регулюють поведінку військовослужбовців і визначають їх внутрішню готовність до виконання службових завдань. Критеріями оцінки морального складу є ступінь прояву ціннісних орієнтацій, рівень дотримання моральних норм, ступінь згуртованості особового складу, наявність військово-бойових традицій, а також рівень довіри до керівництва країни та командування Збройних Сил України.

Загалом, морально-психологічний стан особового складу є ключовим елементом

забезпечення боєздатності армії та захисту держави.

Висновки та пропозиції. Морально-психологічний стан особового складу Збройних Сил України є критично важливим для досягнення успіху в сучасних військових операціях. Він визначає не лише здатність військових виконувати бойові завдання, але й загальну боєздатність армії та обороноздатність держави. Морально-психологічний потенціал виступає ядром сукупного військового потенціалу держави, забезпечуючи функціонування всіх його складових. Військова міць держави залежить не лише від матеріальних ресурсів, але й від морально-психологічного стану як особового складу, так і суспільства загалом. Для підтримання високого рівня морально-психологічного стану військових необхідно застосовувати комплексний підхід, який включає заходи з економічної, науково-технічної, соціальної та духовної сфер. Це дозволяє створювати умови для збереження та зміцнення морально-психологічного потенціалу держави.

Морально-бойові якості, такі як патріотизм, відчуття обов'язку, колективізм, а також професійні військові навички є визначальними для підтримання боєздатності військовослужбовців. Важливою складовою є також психологічна готовність особового складу до дій в умовах сучасних збройних конфліктів. Рекомендується впровадження програм, спрямованих на розвиток морально-психологічної

стійкості та бойових якостей військовослужбовців. Це включає як освітні, так і практичні заходи, що сприяють формуванню необхідних морально-етичних норм та цінностей. Необхідно створити ефективні механізми швидкого реагування на можливі психологічні кризи серед військовослужбовців. Це можуть бути як спеціалізовані психологічні служби, так і системи підтримки та реабілітації військових. Публічне управління повинно забезпечувати постійний контроль і моніторинг морально-психологічного стану військових підрозділів. Це вимагає тісної взаємодії між військовим і цивільним керівництвом, а також залучення наукових установ для проведення досліджень і розробки відповідних рекомендацій.

Важливо забезпечити активну інформаційну підтримку військовослужбовців, спрямовану на зміцнення їхніх морально-психологічних якостей. Це включає не лише внутрішні комунікації, але й громадські зв'язки, що сприяють підвищенню рівня підтримки армії з боку населення. Командири на всіх рівнях повинні бути підготовлені не лише з військових, але й з морально-психологічних питань, що дозволить їм ефективно управляти особовим складом в умовах бойових дій.

Таким чином, вдосконалення системи управління морально-психологічним забезпеченням військових підрозділів є необхідною умовою для підвищення ефективності Збройних Сил України та зміцнення обороноздатності держави в цілому.

Література:

1. Агаєв Н. А., Дикун В. Г., Стасюк В. В. Особливості організації морально-психологічного забезпечення в іноземних арміях: навч. під Києвом: Національний центр ЗС України, 2020.
2. Аleshchenko В. І. Морально-психологічне забезпечення застосування військ (сил): історія та сучасність: Навчально-методичний посібник. Ярків: ХВУ, 2000. 87 с.
3. Безбах В. Г., Вилко В. М., Гавриш О. В. Морально-психологічне забезпечення в Збройних Силах України: Навчально-метод. Київ: НАОУ, 2002. 232 с.
4. Білошицький В. І., Бех С. М., Скузь Ю. А., Стукан С. О. Область соціальної психології: Навчальний посібник. Київ: НТУУ ім. КПІ. І. Сікорського», 2019. 126 с.
5. Бойко О. В. *Основне призначення структур морально-психологічного забезпечення у Збройних Силах*. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/society/usnovne-priznachennya-moralpsychological-structure-zabezpechennya-zsu.htm>. Дата доступу: 10.09.2024.
6. Друзь О. В., Родченко Л. М., Руденко Л. М., Вельган О. О. Вплив психічного здоров'я працівників організацій на продуктивність в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, 2024, (1), 26–29.
7. *Концепція підготовки Збройних Сил України*. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2016/02/concept-of-the-armed-forces-of-ukraine.html>. Дата доступу: 09.09.2024.
8. Ключко О., Семенець-Орлова І. Національна безпека: український вимір. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 2022, 2 (62), 66–75.
9. Криворучко І., Щур Н., Семенець-Орлова І. Концептуальні засади розвитку безпекового середовища в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 2023, 6 (72), 33–43.
10. Купрій Т., Коцур В., Семенець-Орлова І., Шкляр Н., Дракохруст Т., Березовська-Хміль, О. Security issues on the European continent in conditions of russia's aggression against Ukraine, 2023, *Revista de Gestão Social e Ambiental* (6). с. 1–12.

11. Родченко Л., Друзь О., Руденко Л., Семенець-Орлова І., Вельган О. Розвиток емоційної стійкості особистості для подолання наслідків військової травми. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*, 2023, 5 (61), 18–24.
12. Тенгізович К. Г., Родченко Л. Психологічні особливості прояву та динаміки перебігу депресивних станів особистості. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*, 2024, 1(62), 5–9. <https://doi.org/10.32689/maur.psych.2024.1.1>.
13. Усаченко О. О. Особливості формування державного оборонного замовлення в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*, 2020, (2), 95–98.
14. Усаченко О. О. Теоретичний аналіз феномену військового лідерства. *Публічне урядування*, 2022, 5 (33), 109–113.
15. Krasnodemska I., Savitskaya M., Berezan V., Tovstukha O., Rodchenko L. Psychological consequences of warfare for combatants: ways of social reintegration and support in Ukraine. *Amazonia Investiga*, 2023, 12(70), 78–87.
16. Radchenko O., Kovach V., Semenets-Orlova I., Zaporozhets A. (Eds.). *National security drivers of Ukraine: information technology, strategic communication, and legitimacy*, 2023, Springer Nature.
17. Usachenko A. Реалізація сучасної державної політики у сфері культури та орієнтири розвитку в умовах проведення адміністративної реформи. *Theory and Practice of Public Administration*, 2020, 1(68), 119–125.